

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Олег Огірко,

доктор філософії (PhD), доцент кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Ґжицького (м. Львів, Україна)

Розглядаються проблеми духовності та моральності в творчості української поетеси та письменниці Лесі Українки. Вказано на розуміння духовності і моральності в сучасному розвитку української культури.

Ключові слова: *Лесья Українка, духовність, моральність.*

Problems of spirituality and morality in the works of Ukrainian poetess and writer Lesya Ukrainka are considered. The understanding of spirituality and morality in the modern development of Ukrainian culture is pointed out.

Key words: *Lesya Ukrainka, spirituality, morality.*

Аналіз творчого доробку Лесі Українки в духовно-моральному аспекті є актуальним у зв'язку з процесами, що відбуваються в духовному і культурному житті України. Творчість Лесі Українки позначена ідеями духовних та моральних аспектів, а її досягнення є потужним джерелом ідей для українського народу. В творчості поетеси аналізуються проблеми краси, істини, людського буття, мистецтва, особистості й суспільства.

Парадокси минулого століття: Московська церква забороняла твори письменниці «за безбожництво» і не допускала її п'єси на сцену, а радянська влада, навпаки, хвалила її «за атеїзм» і водночас ті самі п'єси не допускала на сцену.

За висловом Блаженнішого Святослава Шевчука, предстоятеля УГКЦ: «Вона (Лесья Українка) жила і писала в контексті все-таки християнського світогляду. Використовуючи образи раннього християнства, вона несла нам свого духа. Вона при помочі тої образної мови – християнської, ранньохристиянської – формулює свій меседж, своє послання» [1, с. 5].

Розглядаємо духовність як моральну культуру людства, а відродження духовності як поверненням до традиційних духовних цінностей народу.

Духовність походить від слова дух. Не можна зараховувати до неї те, що не має посилення на Бога як Особу. Духовність – це релігійна або моральна культура душі, тобто коли людина відповідає за свої вчинки перед собою, ближнім і Богом. Вона проявляється в християн, які постійно розважають над Словом Божим, вшановують його, читають Святе Письмо і реалізують його настанови у житті. Духовність – це приналежність людини до Божественного через віру, надію й любов, це життя людини у святості й досконалості.

Слід зауважити також, що духовність може бути тільки в таких людей, що визнають наявність, не тілесність та безсмертність душі і її залежність від вищої істоти – Господа Бога. Духовність – це пошук Бога у власній душі, це життя з Богом.

Бог сотворив Духа в людині. Він обдаровує кожне утворене вже тіло душею. Душа людини оживляє тіло і ним керує. Тіло є місцем перебування душі. У Святому Письмі сказано, що лише тоді людина стала живою істотою, коли Бог вдихнув у неї душу (Бут. 2, 7). Людина – це єдність духу, душі та тіла (1 Сол. 5, 23). Дух є найглибшою частиною душі, бо він відображає нашу самосвідомість. Дух – це наше власне «Я», через яке ми безпосередньо лучимося з Богом. У душі діє совість, тобто надприродний Божий голос, який закликає людину чинити добро та остерігатися зла.

Замість терміну «душа» говоримо також і «дух». Душею називаємо те, що перебуває у тісній єдності з тілом, а духом – духовні якості людини: розум і волю. У людському тілі є лише одна душа, без якої воно є мертвим. Душа, керуючи тілом, спонукає його до стриманості в бажаннях і діях. На жаль, душею часто оволодівають низькі пристрасті тіла, і людина стає подібною до тварини, що приводить до нещастя.

Людська душа є образом Бога, бо є невидимим духом, подібним до Бога, так само як Бог має розум та волю, і тому є здатною пізнавати і любити добро і красу, а також панувати над видимим світом. Ще довершенишим образом Бога людина стає тоді, коли дотримується Заповідей Божих, є покірною, лагідною і милосердною.

Таким чином, духовна людина та, яка вірить, любить і шукає Бога – джерело добра. Людина – істота духовна, бо народилася від Бога Духа. Як така, вона дозволяє вести себе Духом. Тому кожний християнин є покликаний до духовного життя. Він помазаний Духом Святим і покликаний жити у цьому світі життям духовним, яке означає не лише побожність, але й

сукупність діяння людини в цілому обсязі її життя. Християнин живе в орбіті Духа і св. апостол Павло дуже слушно закликав: «Оскільки ви прийняли Духа, то жийте по Духу».

Термін духовність (з грецької мови – Πνευματικότητα, а в латинській мові – Spiritualitas) виник в сфері релігії, теології, філософії ідеалізму. Є багато різних критеріїв для класифікації духовності. У сучасному Енциклопедичному словникові духовності подано наступні критерії: 1) Етнічно-географічний (наприклад, духовність Сходу, духовність Заходу, українська, російська, польська, німецька, французька, італійська, англійська та ін.) 2) Богословський (наприклад, духовність тринітарна (троїчна), христологічна, пневматологічна, евхаристійна, марійська, літургійна та ін.) 3) Аскетично-практичний, за чеснотами (наприклад, духовність любові, покори, убозтва, покаяння, надолуження тощо) 4) Антропологічний чи психологічний (наприклад, духовність інтелектуалістична, спекулятивно-споглядальна, чуттєва, прагматична та ін.) 5) Професійно-становий (наприклад, духовність мирянська, священицька, чернеча, вчительська і т.ін.) 6) Історично-хронологічний (наприклад, древньо-християнська, середньовічна, модерна, барокова, сучасна).

Духовність – необхідна умова досягнення людиною правдивого щастя. Духовність особистості проявляється: у долученні до традиційних духовно-моральних цінностей і народної духовної культури; у постійній праці над моральним вдосконаленням; у прагненні до істини (пор. Ів. 8, 32); у потребі до самопізнання і самореалізації; у необхідності слухати власну совість і зберігати її чистою; у прагненні зберігати мир у власній душі та в суспільстві; у вмінні користуватися своєю свободою і поважати свободу інших людей, бо свобода – це не бажання робити те, що хочеш, а бажання робити тільки те, що веде до добра; у творчості, скромності і здатності стримуватися; у здатності бачити в людях позитивні якості, приймати інших такими, які вони є; у прагненні до добра; у здатності любити і приймати любов [2, с. 68].

Отже, духовність – це стиль релігійного життя, гармонійна дія богословських і моральних чеснот в особі, яка спричиняє гідну відповідь людини дарам Божої благодаті й харизмам Святого Духа та вільною волею йде Божій волі на зустріч, прагнучи щоденно наслідувати Ісуса Христа і Його Матір та й святих Божих угодників. Духовність – це визнання Бога своїм Отцем і Творцем, Учителем і Спасителем, Утішителем і Духом істини.

Духовність – це релігійна або моральна культура душі, тобто коли людина відповідає за свої вчинки перед собою, ближнім і Богом. В залежності від раси, народу, племені і культурного нашарування духовність може бути різною [2, с. 67].

Духовність – це не тільки богословське тлумачення, а також духовна культура, освіта, література, мистецтво. За висловом о. Олександра Меня, духовність – це все те, що відрізняє людину від тварини. Духовна людина завжди готова послужити потребуючому, терплячому, погордженому, скривдженому, убогому. Бог любить бідного не тому, що він бідний, а тому, що несправедливо покривджений. Осердям християнської духовності – є важливість бути, ніж мати.

З допомогою сформованої духовності людина усвідомлює свою гріховність, необхідність покаяння і навернення до Бога. Духовна людина усвідомлює себе як образ і подобу Божу. Духовність – це дотримання і виконання Заповідей Божих, діл милосердя щодо душі і тіла ближніх. Вона проявляється в християн, які постійно розважають над Словом Божим, вшановують його, читають Святе Письмо і реалізують його настанови у житті. Духовність – це життя християнина у молитві та добрих ділах.

Духовною є людина, яка на перше місце у своєму житті ставить Бога, бо знає, що без Бога – ні до порога. До духовних належать люди, які щиро вірять в Бога, тобто беззастережно приймають все те, що Він об'явив у Святому Письмі, а Церква додала до цього. Духовною є людина, яка визнає і шанує Христову Церкву як матір, яка веде нас до Царства Небесного. Нею є людина, яка готова більше давати, аніж брати. Духовною є людина, яка постійно шукає правди, шукає Бога і відкриває Його у світі та в інших людях.

Духовною є людина, яка надмірно не прив'язується до матеріальних благ; намагається бути смиренною, тихою, покірною, лагідною, скромною; йде в житті середньою дорогою, визнаючи свою грішність, внутрішньо оплакуючи свої гріхи, якими зневажаємо Бога і ближніх; прагне жити в милосерді, чистоті серця, в мирі з Богом, ближніми і самим собою; прагне бути голодною і спраглою правди і справедливості, не лякаючись переслідувань, гонінь, зневажань та обмовлянь.

Духовність – це «вертикальний» вимір людського буття, а моральність – це «горизонтальний» вимір буття людини. Розуміємо мораль як норми і правила життя людини з погляду

добра і зла. Мораль – система поглядів, норм, цінностей, що регулюють життєвий шлях і повсякденну поведінку людини.

Мораль – система норм і принципів, які виникають із потреби узгодження інтересів індивідів один з одним і суспільством (класом, соціальною групою, державою), спрямовані на регулювання поведінки людей відповідно до понять добра і зла та підтримуються особистими переконаннями, традиціями, вихованням, силою громадської думки.

Мораль має історичний характер, але за всіх часів критерієм моральних норм виступають категорії добра, зла, чесності, порядності, совісті. Вона охоплює майже всі сфери життя – економіку, політику, право та ін. За допомогою моралі узгоджується поведінка особи з інтересами суспільства, долаються суперечності між ними, регулюється міжособистісне спілкування.

Мораль – більше, ніж сукупність фактів, яка підлягає узагальненню. Мораль – не просто те, що є. Вона скоріше те, що повинно бути. Мораль – це сукупність норм поведінки, спілкування, взаємостосунків. Мораль подає орієнтири, які вказують шлях людського удосконалення, це певна форма свідомості, а моральність є втіленням принципів моралі у реальній поведінці людей та стосунків між ними. Мораль – це спосіб думання, вибору, любові, діяння, що спричинює перехід людини від того, ким вона є, до того, ким має стати – досконалою. Християнська мораль наголошує на впокорення людини: «Хто терпен, той спасен» [2, с. 153].

Мораль розвивається на основі відкриття, пізнання, осмислення об'єктивно існуючих норм та обов'язків, заснованих на безвідносних цінностях та гідності людини. Християнська моральність містить етичні вказівки, які стосуються однаково як до одиниць і співвідношень між одиницями, так і суспільних груп, а також цілого суспільства. Вона обіймає індивідуальне і суспільне життя, оцінюване в світлі норм. Остаточне розрізнення між тим, що закономірне і що незаконірне, буде залежати від відповідності (або невідповідності) людських дій з гідністю особи, яка ставить певні неспростовні етичні вимоги. Особова гідність людини є джерелом і правотою обов'язку дії. Вчинок, який гідний людини і їй одночасно належний, носить ознаку моральної доброти. Він має одночасно творчий (формуючий суспільну моральність) для співдружності характер, як і характер самореалізації діючого суб'єкта (індивідуальна моральність).

Творча спадщина Лесі Українки наповнена духовно-моральними аспектами, такими як принципи моралі й добротворення, які представляють людину як сердечну і щедрю особистість, як учасника боротьби за вищі духовні та людські цінності, за високий гуманістичний ідеал суспільства і людства. У своїх драмах Леся Українка звертає основну увагу на такі негативні риси людини, як егоїзм, егоцентризм, злість, а також на позитивні риси: альтруїзм і доброту. Одухотворена особистість у творах Лесі Українки окреслюється активним борцем за високі принципи моралі, за добро, благо й добротворення людини в ім'я нації, народу й людства взагалі.

Проблему моральності особистості Лесі Українка глибоко аналізує, зокрема, на основі образу Юди (драма «На полі крові»). Вона розглядає зраду як внутрішньоруйнівний процес самого зрадника. Прояви відступництва в інших творах розглядаються і як зрада своєї Батьківщини та народу («У пуці», «В катакомбах», «Бояриня»), і як зрада своєї сутності, що призводить людину до морального та фізичного знищення («Лісова пісня», «Камінний господар»).

Християнська духовність у творчості Лесі Українки базувалась на глибоко продуманій світоглядній системі, яка охоплювала філософський, психологічний і моральний аспекти життя людей.

В творах на ранньохристиянські сюжети: «Одержима», «Що дасть нам силу?», «Руфін і Прісцілла», «На полі крові», «Йоганна, жінка Хусова» та «Адвокат Мартіан», а також у драматургічному доробку Лесі Українка дотримувалась євангельського тексту, глибоко сприймала і розуміла вчення Христа Господа, як єдиного Спасителя світу і ніколи легковажно, чи зневажливо не висловлювалася ані у творах, ані в листах про Ісуса Христа і Його вчення. Майже половина драматургічної творчості Лесі Українки присвячена християнству та його ролі в облагородженні та духовно-моральному піднесенні людини.

В драматургії Лесі Українки такі християнські поняття як гріх, кара, покаяння використовуються для розкриття найважливіших духовно-моральних цінностей, а саме: любові, віри, надії, свободи, втрата яких приводить до особистих та суспільних трагедій.

Леся Українка щиро вірила в безсмертя душі, пишучи: *«Ні! Я жива, я буду вічно жити, / Я в серці маю те, що не вмирає»*. Життєве кредо Лесі Українки: *«Contra spem spero»* – сміливо творити свій шлях серед будь-яких незгод, не впадати у відчай

під ударами долі: «Так! Я буду крізь сльози сміятись, / Серед лиха співати пісні. / Без надії таки сподіватись. / Буду жити – геть думи сумні!» [3, с. 56].

Завдяки цій дивовижній духовній незламності наш Каменяр Іван Франко назвав Лесю Українку «Трохи чи не самотнім чоловіком на всю нашу сучасну Європу...».

Українська письменниця, поетеса, фольклористка, перекладачка і культурна діячка Лесья Українка була правдивою аристократкою духа, бо не визнавала над собою жодного володаря окрім Господа Бога.

Література

1. Українка Лесья, Забужко Оксана, Шевчук Святослав. Апокриф. Чотири розмови про Лесю Українку. К.: Комора, 2020. 632 с.
2. Огірко Олег. Християнська етика для всіх: Словник християнсько-етичних термінів. Львів-Черкаси: ЛНУВМБ, 2016. 273 с.
3. Українка Лесья. Зібрання творів у 12-ти т. К.: Наукова думка, 1976. Т.1. 446 с.

УДК 821.161.2 – .09(19)

ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЯК ФАКТ БІОГРАФІЇ

Олена Онуфрієнко,

*доцентка, кандидатка філологічних наук, завідувачка кафедри української мови, літератури та культури факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»
(м. Київ, Україна)*

У статті порушуються проблеми дослідження і формування наукової біографії митця в ситуації «fin de sècle» в культуротворчому контексті, коли творчість модерного автора стає життєтворчістю, фактом біографії, коли власне життя стає духовним пошуком шляхів впливу мистецтва на реальність національного життя, коли існує взаємопов'язаність особистого життя і творчості з епохою, коли важко визначити, що є первинним у двоєдиному зв'язку: митець, який формується історико-культурним контекстом, епохою, чи епоха, яка формується митцем, що своєю творчістю стверджує нове світовідчуття, інші буття і нові світоглядні засади.